

Олійник Алла. Релігійний світогляд як регулятор ставлення людини до самогубства

У статті проаналізована проблема впливу релігії, релігійного світогляду на рівень суїцидальності індивідів в середовищі. Завдяки антиаутодеструктивному впливу релігія справедливо вважається одним з найважливіших регуляторів ставлення людини до самогубства. У багатьох країнах світу релігійно-культуральні традиції, пов'язані зі ставленням до явища суїциду, відіграють величезну роль у регуляції рівня суїцидальної активності.

Ключові слова: аутодеструктивність, релігія, релігійно-культуральні традиції, релігійний світогляд, суїцид, суїцидальні тенденції.

Постановка проблеми. Релігійна віра, релігійний світогляд потужно впливає на людську свідомість, є одним із найважливіших регуляторів ставлення людини до самогубства. Релігійна віра передбачає цілковиту довіру, переконання – повне світоглядне й психологічне прийняття основних положень конкретної релігійної системи, визнання релігійної істини за відсутності необхідних доказів, вшановування, схвалення. Будучи «матрицею» культури, пронизуючи все суспільство, релігія впливає на вчинки людей не лише релігійних, але й нерелігійних. Більшість відмінностей у суїцидальній поведінці національних груп цілком можна пояснити відмінностями у їхніх релігійних віруваннях та традиціях.

Наука не спроможна звільнити людину від мук невтішного існування, тому що не володіє таким потужним вітакультурним, антисуїцидальним потенціалом, як релігія.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Теоретико-методологічною основою дослідження стали соціологічна

теорія суїциду Е. Дюркгайма, концепції Е. З. Фромма про гуманістичні та авторитарні релігії, Г. У. Олпорта щодо взаємозв'язку психічного здоров'я та релігійної орієнтації особистості, психологія суїциду та психологія релігії В. П. Москальця (трактування релігійної віри як надпотужного антисуїцидального чинника) та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні значущого впливу релігії, релігійного світогляду у регуляції ставлення індивідів до самогубства, необхідності використання вітальних культурних основ релігійної віри в цілях психопрофілактики аутодеструктивності.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать статистичні дані, суїцидальність корелює з особливостями віросповідання: у країнах з різним релігійним ставленням до факту самогубства спостерігається далеко неоднаковий рівень суїцидальності індивідів. На індивідуальному рівні ці відмінності не настільки помітні, як на рівні колективному, коли чисельність, розподіл, способи та мотиви самогубств чітко вирізняють одну культурну общину від іншої.

Україна за останні десятиліття увійшла до групи країн з високим рівнем суїцидальної активності, причому істотно вищий показник суїцидальності реєструється у розвинутих промислових областях України.

У порівнянні більш благополучна ситуація – у західних регіонах країни – Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях. Зауважимо той факт, що практично завжди є підстави для сумнівів щодо абсолютної достовірності даних про рівень суїцидальної активності у тому чи іншому регіоні, тій чи іншій країні – самогубства іноді кваліфікуються як нещасні випадки, а суїцидальні спроби не фіксуються взагалі тощо, але все ж ці дані адекватно відображають загальні тенденції.

Як вважає О.В.Тімченко, однією з основних причин відносно стійкого суїцидального бар'єру у західних областях України є міцні релігійні традиції порівняно з південно-східною частиною країни [13, с.69 – 73].

Умовно конфесії можна поділити на антисуїцидальні, в яких моральні та психологічні заборони на шляху до самогубства надзвичайно жорсткі, і конфесії, які не вважа-

ють самогубство абсолютним злом. До антисуїцидальних відносяться християнство, іслам та іудаїзм [5, с.89 – 92].

У країнах з мусульманським віросповіданням: Азербайджані, Таджикистані, Єгипті, Йорданії, Ірані, Катарі, Кувейті, Сирії, Бахреїні, Албанії зареєстровано найнижчий рівень самогубств і дещо вищі – в Туркменістані, Узбекистані. Низький рівень самогубств у даному середовищі пов'язують зі стійкими релігійними та національними традиціями, які вкрай негативно засуджують добровільне позбавлення себе життя. Іслам трактує самогубство як найтяжчий гріх, як порушення кісмету, згідно з яким доля людини – в руках Аллаха і вона не сміє видерти її з Його рук, вкорочуючи собі життя. Але наставляє, що у випадку загрози полону вірний мусульманин має вбити себе. Альтруїстична самопожертва в боротьбі з ворогами, з невірними всіляко заохочується, насамперед перспективою опинитися в раю відразу після її завершення [11, с.32].

Після країн з мусульманським віросповіданням найнижчі показники суїциду зареєстровано в іудейському середовищі.

Існує думка, що низький рівень суїцидальності в країнах іудейського віросповідання, як і мусульманського, пов'язаний перш за все з суворо-нетерпимим ставленням їх релігії до суїциду. Іудаїзм категорично забороняє будь-які дії індивіда, спрямовані проти життя (контрацепції, аборти, евтаназію, аутопсію) [6, с.152]. Виняток – самопожертва у збройній боротьбі.

Проте в деяких джерелах можна знайти, що іудаїзм допускає самогубство при невиліковних хворобах. У Старому Завіті описано багато випадків самогубств, які не лише не засуджувались, але й звеличувались, тому що зберігали честь та гідність, здійснювались в інтересах власної країни. Такими були самогубства Авімелеха, Самсона, Агітофеля. Наприклад, Авімелех, цар Ізраїлю, якому жінка проломила череп камінням, попросив свого зброєносця вбити його мечем, що й було зроблено (Суд 9:54). Покінчив життя самогубством й Самсон, який звалив на себе та своїх ворогів дах будинку (Суд 16:30). На власний меч кинувся Саул після того як зброєносець відмовився його вбити,

коли його наздогнали вороги; також покінчив з собою і зброєносець Саула (1 Цар 31:4). АгітофельГілонянин, радник Давида, який зрадив його, покінчив з собою від докорів нечистої совісті (2 Цар 17:22), як і Іуда, що зрадив Христа (Мф 27:5). Історично встановлені масові самогубства, наприклад у фортеці Масада (73 р. до н. е.), коли 960 євреїв на чолі з Єліазаром покінчили життя самогубством, щоб не потрапити у полон та рабство до римлян [5, с.89 – 92]. Е.Дюркгайм пояснював низьку схильність іудеїв до суїциду порівняно з прихильниками інших віросповідань винятково міцним почуттям солідарності, самодостатності та єдності іудейського середовища, великою стійкістю релігійної доктрини іудаїзму, високим рівнем їх релігійних традицій та низьким рівнем їх морального індивідуалізму [2, с.173].

Після іудейського середовища найнижчі показники суїцидальності зареєстровано у країнах з виразним домінуванням католицизму: Італії, Іспанії, Колумбії, Мексиці, Нікарагуа, Португалії, Перу, Філіппінах, Бразилії, Гватемалі, Гондурасі та ін., хоча є і винятки (Угорщина, Литва, Словенія), зумовлені тими чи іншими специфічними для них чинниками.

Істотно вищим є рівень суїцидальної активності у православних країнах (Росії, Білорусії, Молдові, східних регіонах України, Болгарії, Румунії), у країнах з переважанням протестантизму (Латвії, Фінляндії, Естонії), буддизму (Шрі-Ланці), синтоїзму, поширеного в Японії, хоча, як свідчать дані, і тут є винятки (Греція, Ямайка, Багамські острови, Барбадос, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Таїланд, де зареєстровані низькі рівні суїциду).

Вірогідно, що у показниках прибалтійських країн та Росії дається взнаки так званий угро-фінський феномен. Давно встановлено, що народи угро-фінської групи: удмурти, мордва, марійці, уторці, фіни, естонці – помітно переважають усіх інших за кількістю самогубств. Так, у деяких удмуртських селах ще наприкінці ХІХ ст. кількість завершених суїцидів досягала 150 на 100 000 населення. І це при загальному показнику по всій Росії – 3. Нагадаємо, що удмурти, мордва і марійці проживають на території

Російської Федерації. Фіни, угорці, тепер вже й естонці живуть у якісно інших, кращих соціально-економічних умовах. Але і там страхотливо багато людей у розквіті літ вкорочують собі життя. Наука не дає однозначного пояснення цього феномену. Однак можна виділити ряд етнокультуральних факторів, які сприяють високій суїцидальній активності фіно-угорців [10, с.8].

Першим із них вважається фактор релігійної моралі. На відміну від слов'ян, які мають більш як тисячолітню історію християнства, для якого самогубство є найтяжчим гріхом і внаслідок цього ненормативним та засуджуваним вчинком, у фінно-угорських народів такі обмеження практично відсутні. Це пов'язано з тим, що християнство увійшло в їх культуру лише 350 років тому, причому значною мірою примусово, що перешкоджало укоріненню у свідомості людей принципів християнської моралі.

Наступний фактор визначається наявністю національних (фактично язичницьких) традицій фінно-угорських народів, до числа яких відноситься віра у потойбічне життя в новій якості й відповідно відсутність страху перед смертю. Тому самостійний відхід з життя передбачає швидке й легке повернення у нього.

Третьою етнокультуральною особливістю суїцидентів-фіно-угорців є їх антипаційна упередженість. Справа у тому, що фінно-угорська культура накладає табу на різноваріативне прогнозування життя, диктуючи необхідність передбачення лише позитивних подій. Як наслідок, неспівпадіння особистісного прогнозу розвитку ситуації з її реальним несприятливим перебігом може прийняти психотравмуючий та суїцидогенний характер [7].

Найбільш переконливе пояснення угро-фінського феномену знайшли судмедексперти з Іжевська (столиці Удмуртії). У всіх досліджених ними суїцидентів виявилася глибока патологія найважливіших залоз ендокринної системи – гіпофізу та наднирників. Функціонування цих залоз визначає емоційний стан людини і тварин. Їх послаблене функціонування спричиняє загальну слабкість, втомлюваність, виснаження, інтенсивні негативно забарвлені, депресивні емоційні переживання: сум, тугу, відчай, загальну

відразу, апатію тощо. Не знаходячи інших способів позбутися таких болісних переживань, людина може вдатися до самогубства. Невідомо, який катаклізм спричинив таку страхітливую особливість у генному механізмі угро-фінських народів. Це тим більш незрозуміло, що ці народи об'єднуються на мовній основі: їх расово-етнічні особливості розмиті і розпливчаті [10, с.8].

Можливо, що якийсь радикал угро-фінського феномену впливає на високий показник суїциду і в Латвії та Литві, а також у Швеції, яка протягом багатьох років посідає одне з перших місць в Європі за цим показником, Швейцарії, Франції, Хорватії.

З точки зору Е.Дюркгайма, основні відмінності католиків та протестантів за рівнем їх суїцидальної активності пов'язані з тим, що протестантська церква характеризується меншим ступенем інтегрованості, значно більшою свободою щодо релігійних питань, відсутністю єдиної релігійної доктрини, вищим рівнем морального індивідуалізму її прихильників. На противагу протестантизму, католицизм відзначається непохитною унітарністю, високим ступенем інтегрованості, вся його ієрархічна структура вибудована з мистецькою довершеністю й радикально запобігає будь-яким відхиленням від релігійної традиції [2, с.171]. Тобто основний антисуїцидальний профілактичний вплив релігії видатний соціолог пов'язував виключно з рівнем інтегрованості тієї чи іншої релігійної общини. Переконаливий факт на підтвердження цієї позиції: Грузія є православною країною, але рівень суїцидальної активності тут дуже низький (на відміну від більшості православних країн), що пояснюється високим рівнем історично складених національних традицій, котрі міцно інтегрують грузинську націю.

Східні релігії: брахманізм, буддизм дотримуються доктрини: усе, що прив'язує людину до життя, є причиною страждань, а відтак ставляться схвально до зречення плоті. Саме у цьому вбачається основна причина високих суїцидальних показників країн, населення яких сповідує ці релігії.

Самоспалення буддистських монахів як акт протесту

проти війн та інших варварств сучасної цивілізації не виходять за межі їх релігійних норм. Для буддизму припинення життя у нирвані – особлива форма самогубства, що несе у собі глибокий філософський та релігійний зміст. Самогубства були поширені в Індії та Японії: вони глибоко укорінені в їх релігійних та національних традиціях. У Японії ритуальне самогубство, яке отримало назву «харакірі» або «сепуку», передбачало розтинання собі самураями черева і горлянки. Японці вірять, що душа знаходиться у череві, й розтинаючи його у випадку загрози полону, дух самурая стає вільним. «Харакірі» було вчинком, гідним поваги, славетної смерті японських військових, законом військової касты.

Індуїстський обряд «саті» (із санскриту перекладається як «вірна дружина») – самоспалення вдови на поховальному вогнищі чоловіка, який налічує вже близько трьох тисяч років, практикується і по сьогоднішній день: декілька тисяч вдів щорічно спалюють себе. Індуїсти вважають саті надійним засобом спокутування своїх гріхів та покращення власної карми (сукупність діянь, вчинків людини у теперішньому й попередніх втіленнях її душі, які фіксуються і зберігаються духовним способом і визначають її долю). Відомий масовий обряд самоспалювання та самоутоплення в Індії «дікша», через який індуїсти прагнули спокутувати гріхи та цілковито «звільнитися» від земних страждань – досягнути «мокші». У деяких частинах Північної Америки та у племен маорі в Новій Зеландії вдови також добровільно позбавляли себе життя шляхом самоудушення [12, с.35].

В усі часи самогубство було досить поширеним явищем і в Китаї. Великою мірою це пояснюється тим, що конфуціанство визнає самогубство як єдино правильний вихід із край важких ситуацій, у тому числі при нестерпних болях, невиліковних хворобах.

Отже, самогубство за певних обставин трактувалося синтоїзмом, індуїзмом, конфуціанством як обов'язок індивіда. Нехтуючи цим обов'язком, він зазнавав ганьби та певних релігійних санкцій. Таке релігійно-культуральне ставлення до суїциду закономірно виявлялось та виявля-

ється в показниках суїцидальності.

У доктрині багатьох деструктивних культів ідея самогубства як досягнення якогось вищого духовного сану посідає чільне місце. Наприклад, у 1978 р. світ сколихнула трагедія – 913 прихильників секти «Народний Храм» вкоротили собі і своїм дітям життя у джунглях Гайани. Засновник і лідер цієї секти Джим Джонсон готував її 15 років. Самогубство було складовою частиною його філософії, – розповідав один з членів секти Тім Стоен. Кожен, хто приходив у «Народний Храм», не тільки підписував пакт про самогубство, але й неодноразово готувався до нього під керівництвом самого Джонса [16].

Лідери подібних організацій практикують приховане психологічне насильство, що виражається в незаконному контролі над свідомістю, поведінкою і життям тих, хто опинився у їхніх тенетах. Спеціально використані психологічні методики в більшості випадків спричиняють глибокі зміни самосвідомості, депресію й інші явища, властиві стану, близькому до самогубства. Найбільш відомими фактами самогубств і загрози самогубств членів тоталітарних сект і деструктивних культів, окрім «Народного Храму», є:

- масові спалення адептів культу Д.Кореша «Гілка Давидова» (Техас, США, квітень 1993 р.);
- масове самогубство послідовників секти «Біле братство», яке ледь не сталося у Києві восени 1993 р.;
- самогубства й убивства адептів «Ордену Храму Сонця», 48 осіб – Швейцарія, жовтень 1994 р.; 16 осіб – французькі Альпи, грудень 1995 р.;
- епідемія самогубств підлітків у Красноярському краї в 1999 році, у яких знайдено літературу «Свідків Ієгови», хоча керівники цієї секти не лише не закликають своїх адептів до самогубства, а й застерігають від нього;
- самоспалення й убивство членів релігійної організації «Відновлення десяти заповідей Господніх» (Уганда, березень 2000 р.) [3, с. 107].

Наведені факти ще раз переконують у потужності релігійного впливу на свідомість людей, у тому числі й фор-

мування у них аутодеструктивних нахилів.

Однак усе це лише тенденції, хоч і виразні, вельми помітні, які не є суворою закономірністю, адже однозначно судити про вплив лише релігійної ідеології на частоту суїцидів у популяції у відриві від історичного та різноманітного соціокультурного контексту, а також індивідуальних характеристик, як справедливо підкреслює Л. М. Юр'єва, некоректно, тому при вивченні проблеми зв'язку феномену самогубства та сучасних релігій необхідно враховувати усі фактори в комплексі.

На нашу думку, в основу психологічної концепції впливу релігії на суїцидальність мають лягти положення Е. З. Фромма про гуманістичні та авторитарні релігії.

За Е. З. Фроммом, гуманістичні релігії є надійним захистом, пристанищем для стражденної душі людини. Вони дають зрозумілу та обнадійливу відповідь на питання про сенс людського існування, «сприяють людському розвитку, розкриттю власне людських сил». У сучасному суспільстві існує дуже багато різних форм примітивних релігій та культів, індивідуалізованих форм релігії, але «врятувати» стурбовану душу сучасної людини спроможна лише істинно гуманістична релігія. До гуманістичних релігій він відніс ранній буддизм, вчення Ісайї, Ісуса, Сократа, Спінози, релігія Розуму у Французькій революції, даосизм – філософське і релігійне вчення Китаю IV – III ст. до н.е., в основі якого лежить «дао» – сутність, що не пізнається розумом, першопричина світу, «матір усіх речей». Ядром гуманістичної релігії, на думку Е. З. Фромма, є безпосереднє переживання людиною своєї екзистенційної ситуації, морально-психологічної буттєвості, єдності, спорідненості зі всіма живими істотами, що ґрунтується на розвитку здатності «любити інших так само, як саму себе», самотрансцендування власного «Я». Будучи прилученою до такої релігії, людина не почувається покинутою, нікчемною, самотньою, роздвоєною, а навпаки – щасливою, духовно могутньою, реалізованою. Авторитарна релігія – це релігія відчуженої людини, яка тільки позірно прагне усунути будь-які прояви деструктивності у психіці людини, та не дає їй справжнього щастя, внутрішньої гармонії та спо-

кою. Авторитарна релігія — продукт цивілізації, суспільства, в якому людина пригнічує людину, де особистість стає засобом, а не ціллю [15, с.167–168]. Елементи авторитаризму простежуються в сучасних релігійних системах (зокрема, в іудаїзмі, ісламі, католицизмі, православ'ї). І хоча неприйнятне ставлення до феномену самогубства багатьох авторитарних релігій безперечно позитивно впливає на регуляцію суїцидальності, безальтернативна гуманітарно-гуманістична парадигма порятунку та прогресу людства вимагає будувати всі концепції, пов'язані з релігійною вірою, на засадах принципу гуманістичних релігій.

За Е. З. Фроммом, гуманістично зорієнтовані релігії ґрунтуються на істинно гуманістичних принципах духовної свободи, братерства та любові, незалежні у своїх глибинних основах від суспільних пріоритетів, можуть гармонізувати та врятувати психіку людини від деструктивного впливу утилітарно-техногенної цивілізації, ефективно протидіють аутодеструктивності. Рятівним у даному випадку є не так традиційна релігійна свідомість зі своїми законами та заборонами, як сама благодатна сила Бога. Саме ця сила може і має трансформувати хворобливий стан людини у нормальний, а потім покращити його й удосконалити.

Захоплюючись поглядами гуманістично спрямованого вчення дзен-буддизму (японський варіант буддизму) і запозичивши у нього багато цінного для побудови власної теорії гуманістичного психоаналізу, Е. З. Фромм зорієнтував її на звільнення психіки людини від деструктивності. Психоаналіз прагне подолати процес відчуження людини, а дзен – перетворити нудне, монотонне, безсміслене життя в мистецтво, сповнене внутрішньою творчістю. Е. З. Фромм наголошував, що саме системний підхід психоаналізу та дзен-буддизму спроможний подолати внутрішню агонію людини, дозволить їй увійти в інший вимір буттєвості, піднятися над традиційним світобаченням, яке завжди обмежене як біологічними, так і соціальними та психологічними чинниками, досягнути стану просвітлення (саторі) [14, с.97–183].

Е. З. Фромм намагався розробити модель ідеального суспільства, яке не було б «отруєне» деструктивністю. Він створив свій варіант «здорового суспільства» – «гуманістичний комунітарний» соціалізм, який він протиставив «патологічному», «хворому» сучасному суспільству, в якому людина стала річчю. Вирішальним кроком у створенні нового суспільства, на думку Е. З. Фромма, повинна стати «революція сердець», пробудження «гуманістичної совісті» індивідів. У першу чергу, на його думку, слід змінити основні соціальні пріоритети бюрократичного індустріалізму, при якому максимум виробництва та споживання є самоціллю, на пріоритети гуманістичного індустріалізму, спрямованого на розвиток внутрішніх духовних потенцій людини [1, с. 44].

В унісон з наведеними міркуваннями Е. З. Фромма, Г. У. Олпорт зауважував, що психічне здоров'я людини, її стійкість щодо аутодеструктивних нахилів залежить від того, якої релігійної орієнтації вона дотримується: якщо її релігія буде глибоко інтеріоризована – позитивний результат вже забезпечений. Олпорт вказує на недоліки сучасних релігій, вважаючи, що більшість із них не спроможна допомогти людині подолати душевну кризу, позаяк деякі форми сучасних релігій навіюють надзвичайний страх, спонукають до патологічного почуття провини, чи навпаки – приносять поверхове почування щастя, неефективне супроти вірусу зла, аутодеструкцій. Г. У. Олпорт зазначає, що релігійне почуття не ідентичне у різних людей. У декого воно досить поверхове, в інших – глибоке й всепроникаюче. Воно різне і за змістом, і способом функціонування, оскільки залежить від зовнішньої та внутрішньої релігійності. Зовнішня релігійна орієнтація людини не є самоцінністю, а деяким інструментом, що задовольняє потреби в комфорті, безпеці (для багатьох людей релігія – звичка, засіб комфортного існування) [4, с.109]. Зовнішня поверхова релігійність не сприяє психічному здоров'ю людини, не убезпечить її від жаги саморуйнування.

Внутрішня релігійна орієнтація розглядає віру як найвищу самоцінність. Така релігія існує не для того, щоб

служити людині зручним інструментом, швидше людина зобов'язана служити їй. І саме внутрішня релігійна орієнтація, як підкреслює Г. У. Олпорт, а не зовнішня сприяє збереженню психічного здоров'я людини. Така глибока внутрішня релігійність індивіда, пронизуючи усе його єство – у вчинках та помислах, – є надійною перепоною ауто-деструктивності.

Глибока внутрішня релігійність підтримує цілісність особистості, зміцнює людський дух, протидіє будь-яким відхиленням її поведінки від праведного шляху, зокрема суїцидальності. Кореляцію релігійності, як зазначає Г. У. Олпорт, може здійснити релігійний консультант: його роль особливо зростає там, де йдеться про екзистенційний вакуум, внутрішньоособистісну роз'єднаність, сприятливі щодо суїциду. Священик і психотерапевт покликані допомогти людині перейти від зовнішньої релігійної орієнтації до внутрішньої. Людині необхідна духовна втіха, підтримка її винятковості, всезагальної значущості її конкретної ситуації. Таке налаштування веде до зцілення, мобілізує для цього сили несвідомого [4].

Дихотомічна модель релігійності Г. У. Олпорта в подальшому була доповнена американським психологом С.Бетсоном; крім зовнішньої та внутрішньої орієнтації, він увів третій її зріз – екзистенційний, який передбачає націленість на пошук сенсожиттєвих цінностей, релігійна віра постає засобом самобудівництва людини, укорінюється в її «Я» як покликання, тоді вона одухотворюється й конституюється як релігійна духовність [8, с.216].

Власне, релігійна самоідентифікація як людський акт завжди пов'язана з екзистенційними проблемами – вибору. Індивідуальний зв'язок з Богом є наслідком вільного вибору. За влучним визначенням О. Г. Карагодіної, це «особистісний вимір релігії» [8, с.218].

Релігійна віра припускає наявність у житті людини не менш як трьох складників: визнання божества, поклоніння, служіння йому і особливого містичного почуття. Щодо проблеми вимірювання релігійної віри особи не існує однозначної думки серед науковців: з точки зору одних, для її фіксації достатньо вивчення релігійної поведінки, інші

основну увагу звертають на ставлення людини до релігії. Релігійну віру можна «заміряти» за її критеріями та показниками, використовуючи певні якісні та кількісні емпіричні показники, зокрема ступінь (інтенсивність релігійних ознак, сила релігійної віри, глибина релігійних почуттів, активність культових відправ), рівень (кількісний показник, індикатор екстенсивності релігійних ознак), стан (інтегральна характеристика процесу змін та розвитку релігійних явищ на рівні індивідуальної та колективної свідомості), характер та динаміку (перехід від одного стану релігійності до іншого) релігійності [8, с. 217 – 218].

На нашу думку, емпіричний аналіз впливу глибини релігійної віри особи на суїцидальні тенденції потребує тривалого індивідуального біографічного дослідження.

Враховуючи реалії сьогодення (максимум суїцидальних спроб припадає на вік 16 – 24 рр. – вік особистісного та професійного самовизначення, «студентський»), з метою зменшення кількості аутодеструктивних дій, необхідно активно формувати ставлення сучасної молоді до власного життя, життя взагалі як до найвищої цінності, прищеплювати їй активні життєствердні антисуїцидальні диспозиції, плідно використовуючи гуманістичний потенціал релігійної віри.

Щодо вікових особливостей релігійно-духовного розвитку студентства слід зазначити, що це період пошуку релігійної автентичності, прагнення до чистої релігії, яка б відкривала сенс життя; з'являється бажання самовдосконалюватися через цілковиту довіру до Христа як основи життя. Релігія у студентському віці стає джерелом сили, безкомпромісності, надихає до суспільних та патріотичних ідей. Але в силу безкомпромісності молодих це і час загрози відходу від релігії, що може бути результатом дії захисних механізмів чи породжений примітивними релігійними поглядами [9, с.285].

У ході поглибленого теоретичного та емпіричного етапів дослідження нами доведено: віра в Бога є потужним антисуїцидальним чинником. Серед віруючого студентства (близько 90,52% усіх опитаних) не було виявлено осіб з вираженими суїцидальними тенденціями. 73,27% опита-

них, які назвали себе віруючими, виявили вкрай негативне ставлення до феномену самогубства, трактуючи його як «найбільший гріх проти Бога», «слабкодухність», прояв божевільності («так можуть вчинити, хіба що ненормальні!»). Серед невіруючих (а це близько 9,48% усіх опитаних) суїцидальні тенденції були виявлені у 36,17% осіб. 12,77% невіруючих студентів намагаються виправдати, а 8,51% – виявили індиферентне ставлення до феномену самогубства. Антисуїцидальний потенціал віри в Бога засвідчує необхідність використання її віта-культурних основ, душпастирської допомоги у психолого-педагогічній роботі з молоддю (зокрема, у формі співбесід, семінарів) у протидії деструктивності, суїцидальним тенденціям.

Висновки. Таким чином, будучи максимально вплетеною у життя суспільства, релігія так чи інакше за допомогою власних норм та приписів впливає на рівень суїцидальної активності населення. При цьому її вплив на суїцидальність індивідів у популяції слід розглядати з урахуванням історичного й різноманітного соціокультурного контексту та індивідуальних характеристик людей.

Статистичний аналіз рівня суїцидальності у країнах з різним віросповіданням, поглиблене вивчення проблеми більш ніж переконує: могутньою перепоною аутодеструктивності є високий рівень антисуїцидальних релігійно-національних традицій, духовно-гуманістичної релігійності, які утверджують життя людини в ранзі найвищої цінності, ідеали духовної свободи та єдності людей, любові та взаємодопомоги, що сприяють інтеграції, гармонізації суспільних відносин, солідаризації особи та групи.

Список джерел:

1. Гримак Л.П. Общение с собой: Начала психологии активности / Гримак Л.П. – М.: Политиздат, 1991. – 320с.
2. Дюркгайм Е. Самогубство: Соціологічне дослідження / Дюркгайм Е.; [пер. з фр.]. – К.: Основи, 1998. – 519с.
3. Кузьмин В.В. Принадлежность к тоталитарным сектам и деструктивным культам как причина самоубийств / В.В.Кузьмин, А.Н. Доля // Психология суїцидальної поведінки: діагностика, корекція, профілактика: [зб. наук. праць]. – 2000. – С. 106 – 110.

4. Олпорт Гордон В. Личность в психологии / Олпорт Гордон В. – М.: Ювента, 1998. – 345с.
5. Петрюк П. Т. Проблема самоубийств и современные религии / П.Т. Петрюк, А.П. Петрюк // Психиатрия и религия на стыке тысячелетий: [сб. науч. работ Харьковской областной клинической психиатрической больницы № 3 и Харьковской медицинской академии последипломного образования / общ. ред. П. Т. Петрюка, Р. Б. Брагина]. – 2006. –Т. 4. – С. 89 – 92.
6. Пилкингтон С.Н. Иудаизм / Пилкингтон С.Н.; [пер. с англ. Е.Г.Богдановой]. – М.: ФАИР– ПРЕСС, 2002. – 400с.
7. Положий Б.С. Суициды в контексте этнокультуральной психиатрии / Б.С.Положий // Психиатрия и психофармакотерапия: [журнал для психиатров и врачей общей практики]. – 2002. – Том 4. –№6. – С.37 – 45.
8. Предко О.І. Психологія релігії: історія, теорія, релігієзнавчі виміри: [монографія] / Предко О.І. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 278с.
9. Психологія. З викладом основ психології релігії / [ред. о. Юзефа Макселона]; пер. з пол. Т.Чорновіл. –Львів: Свічадо, 1998. – 320с.
10. Психологія суїциду: навч. посіб. / [ред. В.П.Москальця]. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 249с.
11. Психологія суїциду: посіб. / [ред. В.П.Москальця]. – К.: Академвидав, 2004. – 288с. – (Альма-матер).
12. Пурич-ПейаковичЙу. Самоубийство подростков / Йу. Пурич-Пейакович, Душан Й. Дуньич; [пер. с сербск.]. – М.: Медицина, 2000. – 168с.
13. Тімченко О.В. Аутоагресивна поведінка працівників органів внутрішніх справ України: соціально-психологічні детермінанти виникнення, методи превенції та профілактики: [монографія]/ О.В.Тімченко, О.В.Тімченко – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2003. – 236с.
14. Фромм Э. Психоанализ и дзен-буддизм / Э. Фромм, Д.Судзуки, Р. де Мартино // Дзен-буддизм и психоанализ. – М.: Весь мир, 1997. – С. 97 – 183.
15. Фромм Э. Психоанализ и религия / Э. Фромм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – С. 143 – 221.
16. Чалдини Р. Психология влияния / Чалдини Р. – СПб.: Питер Ком, 1999. – С. 55 – 63.

@ Олійник Алла, 2018.